

Bucureștii — centrul pregătirii și înlăptuirii insurecției antifasciste din august 1944

De peste un secol, capitală a statului român modern și contemporan, sediul instituțiilor centrale de stat, al conducătorilor principalelor partide și organizațiilor politice și obștești, cel mai important centru industrial și muncitoresc al țării, Bucureștii a jucat un rol însemnat în pregătirea și înlăptuirea insurecției naționale antifasciste de la 23 August 1944.

Împinsă de conducătorii dictaturii fascisto-antonesciene în războiul hitlerist, cu independența și suveranitatea de stat grav știrbite, România a traversat, începând din 1940 și pînă la 23 August 1944, una din cele mai întunecate pagini din istoria sa.

Marea cotitură a celui de al doilea război mondial, bătălia de la Stalin-grad și Cotul Donului, încheiată cu zdrobirea unor importante efective și tehnică de luptă fasciste, înfrîngerile și izgonirea trupelor fascisto-hitleriste din Africa de Nord, debarcarea aliată în Sicilia și Italia care au determinat scoaterea acestei țări din război, noile succese importante raportate de armatele sovietice în Caucaz, Crîmea, la Kursk și Voronej, în Belorusia și pe țărmurile Balticeii, toate acestea au imprimat în vara și toamna anului 1943, un curs accelerat și decisiv întregului mers al evenimentelor politico-militare. În situația nou creată, s-a impus o cotitură și în lupta popoarelor subjugate de fascism, între care și în cea a poporului român. În primul an de război, în momentele culminante ale supremației militare a Germaniei hitleriste și a aliaților săi, mișcarea de rezistență a popoarelor, a îmbrăcat, în mod necesar, mai ales forma unor acțiuni de sabotaj, a mișcării de partizani, a unor campanii de acțiuni revendicative limitate, de demascare verbală, prin presă sau afișe clandestine a ocupanților. Începînd cu anul 1943, forțele aliate reunite — și în primul rînd armatele sovietice care au jucat un rol decisiv în combaterea și înfrîngerea hitlerismului — au trecut pe un front larg la ofensive care au dus la eliberarea treptată a tuturor teritoriilor și popoarelor aflate sub dominația fascistă. În aceste condiții noi, devenea posibilă și necesară pentru zdrobirea mai devreme a forței militare hitleriste, pentru salvarea unor vaste teritorii de distrugerile mari provocate de războiul de poziții prelungit, participarea largă și cu șanse sporite de succes, a popoarelor însăși, prin acțiuni insurecționale ample, declanșate în spețele frontului fascist, la atingerea și înfrîngerea cotropitorilor fasciști. Războiul de partizani sau mișcarea de rezistență pe nuclee, zone sau teritorii restrinse lasă locul în numeroase țări trecerii la o formă superioară de luptă antihitleristă: pregătirea

și înfăptuirea insurecțiilor antifasciste. În 1944, vor avea loc insurecții la Varșovia, Paris, în Slovacia, Grecia de Nord etc., toate aceste acțiuni chiar și cele înăbușite în sânge, contribuind la slăbirea mașinii de război hitleriste, la înfrângerea militară a Germaniei fasciste.

De la această datorie de onoare, de la această acțiune care prin implicațiile sale interne și internaționale constituia singura bază temeinică pentru eliberarea sa socială și națională, nu a lipsit nici poporul român. În fruntea acțiunii de pregătire a insurecției antifasciste s-a situat Partidul Comunist Român, care militase cu consecvență și fără încetare împotriva pericolului fascist, iar după 1940 împotriva prezenței trupelor hitleriste și a dictaturii fascisto-antonesciene.

Instrumentul politic național al pregătirii insurecției l-a constituit, în concepția P.C.R., formarea unui larg front antihitlerist la care să participe toate partidele, organizațiile, personalitățile politice, reprezentanții tuturor claselor, păturilor și categoriilor sociale ale căror interese erau lezate de fascism¹. În ciuda refuzului frunțașilor P.N.Ț.-Maniu și P.N.L.-Brătianu de a adera la amplul program de acțiune antifascistă preconizat de P.C.R.², ca urmare a muncii politice și a procesului de clarificare petrecut sub influența evenimentelor interne și internaționale în vara anului 1943 s-a făcut Frontul patriotic antihitlerist³. Tot aici, la București, unde se găseau C.C. al P.C.R. și conducerea celorlalte organizații patriotice antifasciste a fost schițat, discutat și apoi s-a trecut la elaborarea primului plan insurecțional.

Un moment important în această direcție l-a avut prezentarea și discutarea proiectului-schiță de acțiune militară întocmită de tov. Em. Bodnăraș în luna noiembrie 1943⁴. După dezbaterile și aprobarea sa de către conducerea P.C.R., după consultările avute cu o serie de frunțași ai P.C.R. internați în lagărul de la Tg. Jiu⁵, începând cu primele luni ale anului 1944 s-a trecut la elaborarea amănunțită, pe obiective, zone și sarcini concrete, a planului insurecțional detaliat. Deși forțele de rezistență antifasciste au suferit o grea pierdere prin descoperirea și are-

¹ În platforma antifascistă a P.C.R. din 6 septembrie 1941 se preciza în acest sens, că „Partidul Comunist din România e gata să colaboreze cu toate partidele, grupările, persoanele politice și cu toți patrioții români, pentru realizarea oricărei revendicări din platformă punând ca singurul criteriu al colaborării: atitudinea față de ocupanții hitleriști, de slugile lor trădătoare de țară și de războiul criminal contra Uniunii Sovietice”.

² Punând pe primul plan evitarea oricărei colaborări antifasciste cu forțele revoluționare de stânga, refuzând chemarea la rezistență împotriva dictaturii antonesciene, față de care adoptase tactica memoriilor de protest, ducând o campanie în favoarea restabilirii granițelor de stat antebelice și de alianță doar cu imperialiștii anglo-americani împotriva U.R.S.S., frunțașii P.N.Ț. și P.N.L. s-au plasat constant pe poziții anticomuniste. Mentorul unei astfel de politici era Iuliu Maniu.

³ În componența Frontului patriotic antifascist în afară de P.C.R. inițiatorul acestui front, mai intrau: Uniunea Patriotică, gruparea socialist-țărănistă Ralea, Frontul Plugarilor și unele elemente de stânga din P.S.D.

⁴ Arh. C.C. al P.C.R., fond 1, mapa 127/943.

⁵ Este vorba de întâlnirea Gh. Gheorghiu-Dej, Em. Bodnăraș din incinta infirmeriei lagărului de la Tg. Jiu și de schimbul de scrisori pe care le are tov. Bodnăraș cu colectivul de conducere a organizației P.C.R. din lagărul de la Tg. Jiu înainte și după instalarea noii conduceri de partid. Deosebit de importantă prin precizările aduse în legătură cu pregătirea condițiilor politice ale insurecției este mai cu seamă scrisoarea trimisă la 1 iulie 1944 de noua conducere a partidului colectivului P.C.R. de la Tg. Jiu. (Arh. C.C. al P.C.R. Fond. 1, mapa. 78/944).

tarea în București de către autoritățile fasciste în decembrie 1943, a conducerii centrale a Uniunii Patriotice⁶, totuși acțiunea de pregătire a insurecției va continua în primele luni ale anului 1944 într-un ritm tot mai accelerat. În cadrul acestei acțiuni generale, un loc și un rol decisiv s-a acordat pregătirii și înlăturării insurecției în Capitală și în zona înconjurătoare. În acest sens, în primăvara și vara 1944 s-au desfășurat o serie de ședințe și consfătuiri de lucru cu activul de partid al Capitalei⁷ în care, pe baza sarcinilor trasate, s-a trecut la acțiuni de recunoaștere a terenului, a obiectivelor strategice militare și civile, la recrutarea și instruirea formațiilor de luptă patriotice⁸. Astfel la 15 iunie este întocmit primul studiu după consfătuirea din 13/14 iunie 1944 privind raportul de forțe existente în țară. Se dădeau cifre privind disponibilul și efectivele trupelor germane și române pe zone, se enunța succesiunea operațiilor ce urmau să se efectueze după arestarea antonescienilor, măsurile care trebuiau să mai fie rezolvate, cine răspundea și în ce mod urmau să fie duse la bun sfârșit. Între diferite variante posibile era cea a unei eventuale repleri temporare din București a conducătorilor insurecției, a noului guvern, a membrilor casei regale în cap cu regele etc. Acest prim proiect de plan de acțiune a fost întocmit din însărcinarea conducerii P.C.R. de către tov. Emil Bodnăraș⁹. La 22 iunie, are loc o ședință a activului de partid din Capitală antrenat în pregătirea insurecției, în prezența tov. Emil Bodnăraș și a lui A. Pătrașcu, în care se repartizează sarcinile privind activitatea celor 61 de grupe și echipe de luptă patriotice care urmau să fie constituite în principalele întreprinderi din București¹⁰. Prin sarcinile sale general naționale și antifasciste, pregătirea și mai ales înlăturarea cu succes a insurecției nu putea cădea doar în sarcina unui singur partid, ci implica ducerea până la capăt a acțiunii de făurire a unei largi coaliții antifasciste interne, de antrenare a unor mase largi, dacă era cu putință a întregului popor român la pregătirea și înlăturarea insurecției antifasciste. Începând din toamna anului 1943, la București, P.C.R. a intrat în contact în vederea unei colaborări antifasciste cu cercurile palatului¹¹, cu o serie de ofițeri superiori patrioți¹², a realizat acordul de front unic muncitoresc cu P.S.D.¹³ și a avut o serie de convorbiri încununade până la urmă de succes cu principalele partide politice burgheze care au dus la constituirea, la 20 iunie 1944 a Biocu-

⁶ Arestarea și judecarea grupului Gh. Vlădescu-Râcoasa, a necesității reorganizării rețelei ilegale de case conspirative, a legăturilor de partid. La refacerea organizației Uniunii Patriotice au fost antrenați în cursul anului 1944 o serie de fruntași comunisti printre care C. Agiu, P. Constantinescu-Iași și alții.

⁷ Arh. C.C. al P.C.R., fond 1, mapele : 148, 184 și 190/1944.

⁸ *Ibidem*.

⁹ Arh. C.C. al P.C.R., F 1, mapa 63/944.

¹⁰ Arh. C.C. al P.C.R., F 1, mapa 60/944 și 75/944; cf. *ibidem* dos. nr. 7088, plicul III-15.

¹¹ Vezi în acest sens amintirile generalilor în rezervă C. Vasiliu-Râșcanu, D. Dămbăceanu, Emilian Ionescu ca și memoriile fostului mareșal al curții regale I. Mocsony-Styrcsa.

¹² *Ibidem*.

¹³ Înceleat în presajma zilei de 1 mai 1944, acest acord a fost anunțat public cu prilejul manifestului pe care Frontul unic muncitoresc îl lansează cu prilejul acestei sărbători muncitorești.

lui Național Democrat¹⁶. Constituirea B.N.D. a fost precedată la începutul lunii mai 1944 de încheierea unui prim acord de principiu între P.C.R., P.S.D., P.N.Ț., Maniu și P.N.L.-Brătianu¹⁵, iar în noaptea de 13/14 iunie de importanța consfătuire secretă inițiată și organizată de P.C.R., în care reprezentanții ai celor patru partide ce vor constitui B.N.D. al palatului și armatei au căzut de acord asupra necesității pregătirii în comun a insurecției, pentru scoaterea României din războiul hitlerist și eliberarea întregului teritoriu al țării de sub jugul fascist¹⁶. Dispunând de un activ de partid călăt看 în munca ilegală, avind viziunea clară a strategiei și tacticii necesare victoriei insurecției, P.C.R. prin reprezentanții săi a continuat să aibă un rol decisiv în pregătirea în continuare a planului insurecțional. În a doua jumătate a lunii iulie, conducerea P.C.R. definitivează un plan general al insurecției pe care-l înmânează ofițerilor superiori cu care se afla în contact¹⁷. Pornind de

¹⁵ Blocul național democratic nu cuprinde decît 4 partide politice (este drept cele mai importante): P.C.R., P.S.D., P.N.Ț. — Maniu și P.N.L. — Brătianu. În urma refuzului categoric al fruntașilor celor două partide burgheze, în acest Bloc nu au fost primiți gruparea Ralea, Frontul Țăranilor și celelalte formațiuni politice cu care P.C.R. încheiasse încă din vara anului 1943 un acord de Front patriotic antifascist. (În legătură cu această problemă, vezi articolul nostru „Condițiile istorice ale frontului Național democratic” în „Studii”, nr. 4/64, p. 335—358).

¹⁶ În urma acestui prim acord, s-a constituit un „birou” de lucru în care fiecare din cele 4 partide componente și-au desemnat câte 3 reprezentanți. Un prim rezultat al acestui acord, a fost asentimentul dat de cele două partide muncitorești pentru continuarea negocierilor de la Cairo în numele celor 4 partide. C-tin Vișoianu a plecat la Cairo ca trimis al noului bloc antifascist în curs de constituire.

¹⁷ România în războiul antihitlerist, 23 August 1944 — 9 mai 1945, Ed. Militară, 1966, p. 42.

¹⁸ Arh. C.C. al P.C.R., fond 1, mapa 92/944. Din însărcinarea conducerii P.C.R. tov. Emil Bodnaraș a întocmit un plan al „problemelor cu caracter general (politice) și problemelor cu caracter special (militar) legate de momentul trecerii la insurecție” pe care la 24 iulie 1944 l-a înmănat colonelului D. Dămăceanu pentru a sta la baza pregătirilor militare ale insurecției. La capitolul I: Probleme cu caracter general (politice) figurau următoarele puncte:

- 1 Constituirea din timp a guvernului;
 - 2 Desemnarea imediată a titularilor la: Război, Interne, Aviație, Marea, Stat Major, Direcția Generală a Siguranței Statului, Prefectura Poliției Capitalei, Inspectoratul general al jandarmeriei în vederea participării lor (notilor desemnați n.n. la lucrările pregătitoare);
 - 3 Redactarea proclamației regale și a manifestului guvernului; transmiterea cifrată către aliați a textelor; imprimarea pe disc a proclamației regale pentru difuzarea prin radio; tipărirea din vreme astă a proclamației, cit și a manifestului, Pregătirea din timp a condițiilor, pentru răspîndirea lor;
 - 4 Alctuirea textelor decretelor regale pentru trebuințele imediate ale acțiunii.
 - 5 Fixarea măsurilor în legătură cu situația regelui pe timpul acțiunii.
- La capitolul II Probleme cu caracter special (militar) figurau punctele:
- 1 Stabilirea concluziilor din punct de vedere al situației militare.
 - 2 Cunoașterea pregătirilor militare din Valea Prahovei. Coordonarea acțiunii din capitală cu cea din Valea Prahovei. Extinderea imediată a lucrărilor pregătitoare pentru întreaga zonă interioară;
 - 3 Punerea la punct a tuturor lucrărilor pregătitoare cu participarea titularilor (din viitorul guvern — n.n.) de la Război și M. St. M. în vederea asigurării mijloacelor necesare acțiunii astă pentru ora H (momentul arestării și deci al răsturnării dictaturii conducătorilor fasciști antonescieni), cit și după această oră (plan de operațiuni: intervenția trupelor din țară, aprovizionarea cu muniții și hrană); mobilizare, transporturi, repliere etc.).
 - 4 Punerea la curent cu concluziunile la care s-a ajuns a titularilor de la Interne, Direcția generală a Siguranței Statului, Prefectura Poliției Capitalei,

la acest plan, ofițerii patrioți din cadrul comandamentului militar al Capitalei și ai Marelui Stat Major dau ultima formă măsurilor tehnico-organizatorice cu caracter militar menite să asigure succesul insurecției în capitală⁵⁹ ca de altfel și în restul țării.

În după amiaza zilei de 23 August 1944, în condițiile favorabile create de ofensiva armatelor sovietice pe frontul din Moldova, care a reținut în această zonă grosul forțelor hitleriste din România, și în conformitate cu planul insurecției inițiat și pregătit de P.C.R. și de celelalte forțe patriotice antifasciste, are loc arestarea conducătorilor guvernului antonescian⁶⁰. Răsturnarea dictaturii militaro-fasciste antonesciene a marcat începutul insurecției antifasciste și totodată începutul revoluției populare în țara noastră.

Începând din după amiaza zilei de 23 August 1944, forțele insurecționale, conform planului, trec la ocuparea unor obiective civile și militare (sedii de ministere, Poșta, Telefoanele) și la blocarea prin forță a obiectivelor militare hitleriste.

La palat, are loc în seara zilei de 23 August 1944 constituirea noului guvern antifascist prezidat de generalul C. Sănătescu. În prezența reprezentantului P.C.R. se definitivează și se imprimă textul proclamației regale și a declarației noului guvern⁶¹. Succesul inițial al insurecției la București a fost semnalul declanșării pe întreg teritoriul țării, începând din dimineața zilei de 24 August, a unor acțiuni de lichidare a rezistențelor hitleriste, de respingerea tentativelor hitleriștilor de a prelua sau menține poziții de orice fel pe întreg teritoriul României.

Inspectoratul general al jandarmeriei în vederea arestărilor, a numărării șefilor organelor administrative din Iași, a purificării aparatului de stat de elementele dăunătoare etc.

- 5 Organizarea acțiunii pe front, prin inițierea comandantilor stabiliți. Fixarea amănunțelor în legătură cu răspândirea proclamației regale și manifestului guvernului, atitudinea comandamentelor și trupelor în ziua x și $x + 1$ etc.
- 6 Intrebuintarea trupelor aerotransportate: transport, aprovizionare, mijloace de acțiune etc.
- 7 Formațiile „P” (patriotice) și intrebuintarea lor.
- 8 Intrebuintarea prizonierilor americani și sovietici.
- 9 Situația jandarmilor pein noul lor comandant.
- 10 Comunicarea către guvernul sovietic a situației exacte.
- 11 Eventualitatea unei debarcări în Dobrogea.
- 12 Internarea prizonierilor germani.
- 13 I și M. (Antonescu) — 3 ipoteze.
- 14 Ordonanța comandamentului militar al capitalei.
- 15 Planul concret al acțiunii.

⁵⁹ Părți din acest plan general insurecțional au fost transmise și discutate cu membrii ai comitetului de pregătire militară a insurecției, cu diferiți factori politici antifasciști. Elaborarea planului de către P.C.R. permitea partidului să dețină controlul asupra principalelor părți și direcții de realizare a lui. (Arh. C.C. al P.C.R. F. 1, mapa 93/944 și dos. 7988, plăcuț III-4).

⁶⁰ Asupra momentului și condițiilor arestării antonescienilor au circulat diferite versiuni. Acum se știe în mod precis că aceasta s-a executat, la palat, în jurul orei 17 în conformitate cu planul insurecțional preconizat de P.C.R., de către un grup de militari din garda partidului.

⁶¹ Alte amănunte privind arestarea antonescilor și primele zile de activitate a noului guvern Sănătescu se găsesc în lucrarea „Din cronica unor zile istorice” (partea privitoare la evenimentele din timpul insurecției, aparține autorului acestei comunicări).

Izbutind să obțină și apoi să mențină controlul ferm asupra Capitalei²¹ și să coordoneze, prin rețeaua telefonică C.F.R., acțiunile militare anti-hitleriste pe scara întregii țări, forțele insurecționale din București au asigurat prin aceasta succesul insurecției naționale antifasciste în ansamblul ei.

Decapitarea majorității comandamentelor militare hitleriste ce-și avuseseră sediul în București, eliberarea rețelei de aerodromuri și căii de comunicații de pe baza orașului București, au ușurat lichidarea rezistenței inamice pe întreg cuprinsul țării. Forțele armate care zdrobiseră rezistența hitleristă în București până în seara zilei de 26 august 1944,²² vor participa în continuare la lichidarea rezistenței inamice în nord de București, contribuind în zilele următoare și la eliberarea unor importante obiective strategice în Valea Prabovei.

P.C.R., membrii formațiilor patriotice, cei ai sindicatelor revoluționare care încep deja să se constituie legal de la sfârșitul lunii august 1944,²³ și-au adus contribuția alături de forțele armate la victoria insurecției antifasciste. Victoria insurecției a deschis larg accesul forțelor revoluționare la viața politică a țării, la preluarea inițiativei politice pe care nu au mai cedat-o și care a permis la capătul unor dârze bătălii de clasă, instaurarea la numai o jumătate de an de la insurecție, a regimului democrat popular în țara noastră.

Bucureștiul s-a aflat în centrul, a constituit creierul și inima planului insurecției naționale antifasciste din august 1944, forțele patriotice din acest oraș, în frunte cu comuniștii, aducându-și o importantă contribuție la victoria generală împotriva fascismului intern și extern, la victoria luptei pentru putere populară, pentru progres social și politic în țara noastră.

Bucarest—centre de la preparation et de la realisation de l'insurrection anti-fasciste d'août 1944

RÉSUMÉ

Après la fondation pendant l'été 1943 du Front Patriotique "Anti-fasciste, qui groupait outre le Parti Communiste Roumain, le Front des Laborateurs, l'Union des Patriotes, le Mădoz et le groupement socialiste-paysan Baiea, dans les conditions des grandes victoires remportées contre l'Axe sur le front oriental, au nord de l'Afrique et ensuite au sud de l'Italie des conditions favorables se sont créées au développement en divers pays européens — parmi lesquels la Roumanie — d'insurrections anti-fascistes des peuples qui se trouvaient encore sous l'occupation fasciste.

Le rôle central et décisif en l'initiation, la préparation et l'accomplissement de l'insurrection antifasciste roumaine a été celui du Parti Communiste Roumain. A Bucarest, où se trouvaient les directions centrales du Parti Communiste Roumain et des autres organisations patriotiques antifascistes, a été esquissé, discuté et

²¹ Vezi în acest sens: Arh. M.F.A. fond M.S.T.M., dosar 242/944 (câri de seamă privind luptele pentru curățirea și apărarea Capitalei de atacurile hitleriștilor în zilele de 23—27 august 1944).

²² Ibidem.

²³ A. Petric, Gh. Țuțui, *Unificarea mișcării muncitorești din România*, Ed. Academiei R.S.R. București, 1968, p. 48—49.

elaboré en détail le plan insurrectionnel. Toujours à Bucarest se sont développées les négociations que le Parti Communiste Roumain a menées avec les cercles du palais royal, avec une série d'officiers antifascistes, avec les dirigeants des principaux partis politiques bourgeois en vue de fonder le Bloc National Démocratique.

A la fin du mois d'avril 1944, à Bucarest on conclut l'accord de front unitaire ouvrier entre le Parti Communiste Roumain et le Parti Social-Démocrate, ce qui, a assuré un rôle accru aux représentants des ouvriers dans le cadre du front patriotique antifasciste. Enfin, la victoire de l'insurrection antifasciste à Bucarest a joué un rôle décisif dans la victoire finale contre le fascisme interne et externe à l'échelle de tout le pays. Après la 23 Août 1944, le Bucarest révolutionnaire a eu un rôle dominant dans la victoire de la lutte pour instaurer, le 6 mars 1945, le régime démocratique populaire en Roumanie.